

Розділ VI. НАУКОВЕ ЖИТТЯ

УДК 343.24

А.В. Савченко

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ

Проблема звільнення від покарання та його відбування є однією із найскладніших та найактуальніших проблем кримінально-правової науки та правозастосовної практики. Про це, зокрема, свідчить той факт, що в чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України питанням інституту звільнення від покарання та його відбування присвячений цілий розділ Загальної частини (Розділ XII Загальної частини КК України "Звільнення від покарання та його покара та його відбування"). Окрім того, статистичні дані, які наводяться автором у роботі, чітко вказують на значну розповсюдженість випадків застосування судами цього кримінально-правового інституту. У цьому випадку слід погодитися з М.І. Хавронюком, який у передмові до роботи Є.О. Письменського "Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодав-

ства та практики його застосування", зазначає, що реалізація кримінальної відповідальності поєднана із звільненням особи від покарання, стає найбільш типовою формою і вже більше схожа на правило, ніж на виняток, оскільки щорічно близько 50,0 % з числа всіх засуджених звільняються від покарання.

Важливо також і те, що із прийняттям КК України 2001 року, самі, кримінально-правові норми, які передбачають звільнення від покарання та його відбування зазнали деяких змістовних змін. Однак, очевидно, що такі зміни неможна, однозначно, назвати позитивними та продуманими, а подальші спроби законодавця удосконалити зміст вказаних кримінально-правових норм, носили, здебільшого, фрагментарний характер і не стосувалися виправлення ключових концептуальних проблем звільнення від покарання та його відбування.

У цьому зв'язку особливого значення набувають комплексні наукові розробки теоретико-прикладного характеру, які дозволяють проаналізувати правові приписи та узагальнити результати правозастосовної практики і на цій основі сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення інституту звільнення від покарання та його відбування. Саме до таких праць і відноситься монографічне дослідження Є.О. Письменського "Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування".

Разом із цим, слід зазначити, що хоча праця Є.О. Письменського не є першою науковою розробкою проблем звільнення від покарання та його відбування, однак автор принципово повному підійшов до вивчення окреслених проблем, провів їх комплексне дослідження, сформулював нові науково обґрунтовані висновки та пропозиції.

Автор ставить собі за мету: "комплексно вирішити найбільш складні теоретико-прикладні питання звільнення від покарання та його відбування, сформулювати на цій основі пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики", яку успішно досягає у своєму дослідженні.

Однозначно позитивно необхідно оцінити, проведеному автором систематизацію ознак звільнення від покарання та його відбування, а також розширене тлумачення кожної із цих ознак, що дає чітке уявлення про зміст і сутність цього інституту, його місце і роль в системі кримінального права України.

Цілком логічною та обґрунтованою видається пропозиція Є.О. Письменського щодо виділення в межах кримінально-правового інституту звільнення від покарання та його відбування, трьох субінститутів: 1) звільнення від покарання; 2) звільнення від відбування частини покарання; 3) заміна покарання більш м'яким.

Слід також підтримати пропозиції про виключення ч. 4 ст. 74 КК України та скасування звільнення від покарання внаслідок втрати особою суспільної небезпечності, а також ведення законодавчої заборони застосовувати звільнення від відбування покарання з випробуванням щодо осіб, які вчинили новий злочин упродовж іспитового строку, щодо осіб які мають непогашену чи не зняту судимість.

Автор досить детально досліджує всі зміни вітчизняного законодавства (починаючи з 2001 року), які прямо чи опосередковано стосуються звільнення від

покарання або його відбування, визначає позитивні та негативні ознаки таких змін, моделює їх роль та значення у тій чи іншій обстановці. Зокрема, значна увага в роботі приділяється питанням Закону України № 3465-VI від 2 червня 2011 року "Про внесення змін до Закону України "Про застосування амністії в Україні" та інших законодавчих актів України". У цьому контексті висловлюються критичні зауваження щодо: легального визначення амністії; необхідності досліджувати відомості про поведінку засудженого під час відбування покарання; відмови від заміни покарання більш м'яким на підставі акта амністії; формулювання деяких обмежень застосування амністії тощо.

Достовірність авторських висновків та пропозицій підтверджується значною кількістю емпіричного матеріалу, зокрема, прикладами слідчої та судової практики, за допомогою яких чітко ілюструються особливості звільнення від кримінального покарання чи його відбування, практичні проблеми такого звільнення та існуючі шляхи їх розв'язання. Так, майже до кожного аналізованого виду (підвиду) звільнення від покарання чи його відбування, автор наводить абсолютно конкретні приклади з судової практики. У цьому зв'язку,

цілком виправданою та обґрунтованою є назва роботи Є.О. Письменського: "Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та *практики його застосування*" (курсів наш А.С.), оскільки проблемам практики застосування кримінального закону у частині звільнення від покарання або його відбування, дійсно виділяється головне місце.

Робота складається із передмови, слів автора, п'яти глав, які містять одинадцять параграфів, та післямови.

У першій главі наводиться загальна характеристика інституту звільнення від покарання чи його відбування, визначається зміст та ознаки звільнення від покарання та його відбування, виділяються види такого звільнення.

У другій главі автор вивчає співвідношення звільнення від кримінальної відповідальності й звільнення від покарання чи його відбування. Обґрунтовується, що вказані інститути є самостійними кримінально-правовими інститутами, які є взаємозалежними між собою і характеризуються значною кількістю подібних ознак. Однак вони, все таки, залишаються різними кримінально-правовими інститутами. Як доводить Є.О. Письменський, при звільненні від покарання чи його

відбування особа визнається винною у вчиненні злочину, звільняється від застосування щодо неї заходів примусу, що полягають в передбаченому законом обмеженні її прав і свобод і становлять зміст покарання. Натомість, при звільненні від кримінальної відповідальності держава взагалі відмовляється від офіційного осуду особи, діяння якої містять склад конкретного злочину, внаслідок чого така особа уникає кримінально-правових заходів несприятливого характеру, які могли бути накладені на неї у зв'язку з її засудженням.

У главі третій, що поділена на три параграфи, досліджуються види звільнення від покарання, якими виступають: 1) звільнення від покарання внаслідок втрати особою суспільної небезпечності; 2) звільнення від покарання у зв'язку з давністю притягнення до кримінальної відповідальності; 3) звільнення від відбування покарання з випробуванням.

У четвертій главі, яка поділена на чотири параграфи, досліджуються види звільнення від відбування частини покарання, до яких автор відносить: 1) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; 2) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким; 3) звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до

трьох років; 4) звільнення від покарання на підставі акту про помилування.

У п'ятій главі, яка поділена на чотири параграфи, досліджуються види звільнення від покарання та відбування його частини. У цьому аспекті автор розглядає такі види звільнення як: 1) звільнення від призначеного покарання у зв'язку з усуненням караності діяння та пом'якшенням покарання; 2) звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку; 3) звільнення від покарання за хворобою; 4) звільнення від покарання за законом про амністію.

Загалом позитивно оцінюючи монографію Є.О. Письменського "Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування", комплексність і ґрунтовність дослідження, а також сформульовані автором висновки та пропозиції, не можемо не звернути увагу на ряд дискусійних питань й упущень, які, на жаль, не знайшли належного відображення в роботі. До них, зокрема, відносяться:

1. У монографії досить обмежено та не зовсім системно розглядається кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо звільнення від покарання та його відбування. Із цього випливає, що автор тільки фрагментарно врахував особливості законодавства

та правозастосовної практики зарубіжних країн, які можуть бути використані в Україні при розв'язанні досліджуваних проблем. Більше того, відсутність у назві монографії вказівки на законодавство України, фактично, зобов'язує автора приділити окрему увагу дослідженню законодавства зарубіжних країн щодо звільнення від покарання або його відбування.

2. У монографії відсутні додатки, які могли б дати уявлення про кількісні показники дослідження і досить яскраво проілюструвати окремі законодавчі та правозастосовні проблеми звільнення від покарання чи його відбування.

3. Досить дискусійною є пропозиція автора про звільнення військовослужбовця від відбування покарання за ч. 3 ст. 84 КК України лише при вчиненні ним злочину невеликої тяжкості, а у разі вчинення злочину іншого ступеня тяжкості покарання варто замінювати іншим, більш м'яким. Така дискусійність пояснюється наступними причинами. По-перше, ч. 3 ст. 84 КК України передбачається можливість звільнення від покарання військовослужбовців, засуджених до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні, в разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здо-

ров'я. По-друге, виконання перелічених покарань пов'язується із подальшим проходженням військової служби. По-третє, погіршення стану здоров'я, в цьому випадку, як правило, пов'язується із проходженням військової служби (відбувається в результаті проходження військової служби). По-четверте, якщо законодавець передбачає можливість застосування цих покарань за злочини середньої тяжкості, то очевидно, що й передбачає можливість звільнення від цих покарань осіб, які за станом здоров'я не можуть їх виконувати.

4. На думку рецензента, автор занадто мало уваги приділяє питанням співвідношення звільнення від покарання або його відбування й спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. Зокрема, в главі другій монографії, здебільшого, розглядаються тільки питання співвідношення звільнення від покарання та його відбування й загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. Тоді як співвідношення із спеціальними видами звільнення від кримінальної відповідальності необґрунтовано звужується або й взагалі опускається. Утім, дослідження саме цього питання дало б можливість дещо по-іншому розглянути звільнення від покарання чи його відбування, переосмислити деякі аспекти вказаного

кримінально-правового інституту та по-новому підійти до вирішення окреслених проблем.

5. Описані автором пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства у частині регламентації застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням є дещо розмитими і не дають чіткого уявлення про зміст такої регламентації. Наприклад, пропонується обмежити застосування цього виду звільнення щодо тих чи інших осіб, однак не зазначається яким саме чином повинно формулюватися це законодавче обмеження, які зміни і до яких кримінально-правових норм необхідні в цьому випадку. Таким чином, формулюючи відповідні пропозиції, автору слід було б чітко зазначити, які саме нововведення, до яких нормативно-правових актів він пропонує та яким чином вони повинні бути закріплені.

Однак перераховані зауваження носять виключно рекомендаційний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Є.О. Письменського, яка справді є фундаментальним дослідженням проблем звільнення від покарання чи його відбування і має важливе значення як для науки кримінального права, так і для правозастосовної практики. Висновки та пропозиції обґрунтовані автором, дійсно мають науково-прикладний ха-

рактер, а окремі дискусійні питання тільки черговий раз підтверджують актуальність монографії та підвищують цікавість до авторського доробку Є.О. Письменського.